

Het Nationaal Park Zuid-Kennemerland in kaart gebracht

BART VREEKEN

Dit najaar is de vegetatiekaart van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland gereed. Op initiatief van het nationaal park en het voormalig Waterleidingbedrijf Zuid-Kennemerland is het duingebied tussen Overveen en IJmuiden, de Kennemerduinen en Duin en Kruidberg, gekarteerd. Daarmee is er nu van alle grote duingebieden in Noord-Holland een recente, gedetailleerde vegetatiekaart beschikbaar.

Omdat het gebied in 1995 een nationaal park geworden is, zal het beheer in de verschillende gebiedsdelen nog meer dan voorheen op elkaar afgestemd worden. Daarbij is één uniforme vegetatiekaart een belangrijk hulpmiddel. Tot nog toe waren daarvoor alleen oudere kaarten van een aantal deelgebieden beschikbaar. Een andere aanleiding is het feit dat de waterstand in dit gebied op sommige plaatsen gaat stijgen. De waterwinning in het gebied wordt de komende jaren namelijk sterk verminderd en wellicht helemaal stopgezet. Dit heeft gevolgen voor de grondwaterafhankelijke vegetaties. Om hier op een juiste manier op te reageren met het beheer van het terrein is het van belang om te weten hoe de vegetatie er nu uit ziet. Daarnaast zijn de karteergegevens van be-

lang om een beeld te krijgen van mogelijke verzuring en verzuiging in het terrein.

Een andere interessante gebruiksmogelijkheid van deze kaart, is dat de kaart in een versimpelde vorm gebruikt kan gaan worden voor onderzoek. Inventariseerders van bijvoorbeeld vogels, vlinders en duinhagedissen, kunnen met behulp van een afgeleide kaart vrij precies territoria en vindplaatsen aangeven. Voorheen werden dit soort onderzoeken uitgevoerd met onduidelijk en meestal zelf vervaardigd kaartmateriaal. Een zingende fitis werd dan nog wel eens op een verkeerde plaats op de kaart genoemd, hetgeen tot verkeerde interpretaties kon leiden van de locatie en zelf van het aantal zingende fitissen. Met de eerste resultaten van de nu gereedgekomen vegetatiekaart kon enkele jaren geleden het broedvogelonderzoek worden verbeterd.

Van luchtfoto tot vegetatiekaart

Voor de vegetatiekartering is uitgegaan van zeer gedetailleerde luchtfoto's met een schaal van 1 : 2500. Van deze luchtfoto's is een voorlopige vegetatiekaart gemaakt op basis van de structuur van de vegetatie. Daarin zijn bijvoorbeeld de volgende soorten structuren onderscheiden: kaal zand, mosvegetaties, diverse kruiden-, struiken- en bosvegetaties.

Vervolgens is er per structuur een aantal vegetatietypen gedefinieerd. Dit is gebeurd op basis van karteringen in andere duinterreinen (met name het Noord-Hollands Duinreservaat) en veldbezoeken. Alle vegetatietypen hebben een combinatie van kenmerken in zich. Daarbij is gelet op indicatorsoorten voor o.a. vocht, vergraving van de bodem, verzuiging, verzuring en soortenrijkdom. Vervolgens zijn de meeste kaartvlakken zijn in het veld bezocht, en tot op het vegetatietype benoemd.

De kaart is uitgeprint op schaal 1 : 5000. Doordat uitgegaan is van luchtfoto's met een nog kleinere schaal levert dit een zeer gedetailleerd kaartbeeld op.

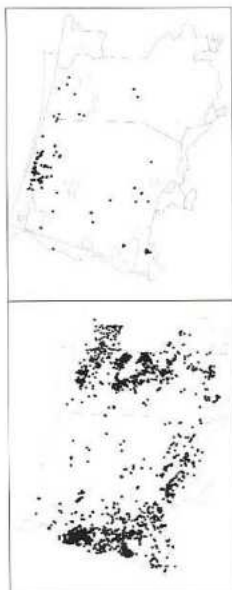
Bijzondere soorten

Bij de vegetatiekartering is ook de verspreiding van meer dan honderd minder algemene tot zeldzame plantensoorten in kaart gebracht. Tot deze soorten behoren ook de meeste in het gebied voorkomende Rode-lijst soorten. Dit zijn soorten die landelijk gezien zeldzaam zijn en/of bedreigd worden. Met de gegevens zal het in de toekomst mogelijk zijn om uitspraken te doen over voor- of achteruitgang van deze planten. De meeste van de gekarteerde soorten zijn sterk gebonden aan bepaalde terreintypen of landschapszones. Van twee niet al te zeldzame soorten is hier de verspreidingskaart weergegeven. Wild katekruid is vooral te vinden in open, tamelijk voedselrijke duindoornbosjes. Met name in de buurt

Op wat meer open plaatsen treft men de zeldzame driedistel aan (foto: Ruth van Crevel).

Boven: Op de kaart is de verspreiding van het wild kattekruid aangegeven. Onder: Vooral aan de randen van het gebied wordt de kleine pimpernel gevonden.

Vanuit de lucht zijn de vegetatiestructuren goed waarneembaar. Ook oude ingrepen zijn zichtbaar. Op de foto de speelvijver 't Wed in de Kennemerduinen. Linksonder 't Wed is nog altijd het spoor te volgen van een gasleiding die in 1969 is aangelegd. Linksboven de Oosterplas en aan de horizon de duinzoom van Bloemendaal (foto: Paul Paris).

van het strandpaviljoen Parnassia komt de plant algemeen voor. Het biotoop van wild kattekruid lijkt voorlopig niet bedreigd. Kleine pimpernel is één van de meest kenmerkende soorten van Zuid-Kennemerland. In andere duinterreinen is deze soort zeldzaam of geheel afwezig. In het nationaal park is kleine pimpernel algemeen langs de randen van het gebied, op plaatsen waar de bodemvorming wat verder ontwikkeld is.

Landschapszones en soortenrijkdom

Het verspreidingsbeeld van kleine pimpernel (voorkomen langs de randen van het gebied) staat niet op zichzelf. Ook veel andere soorten (onder andere duinroosje) vertonen een vergelijkbaar patroon. Het beeld wordt nog duidelijker wanneer we de verspreiding van verschillende, minder algemene duingraslandsoorten over elkaar heen leggen. De duinen van de gemeente Velsen, het noordwestelijk deel van Duin en Kruidberg, het zuidoostelijk deel van de Kennemerduinen en het militair terrein bij Overveen blijken veel rijker aan duingraslandsoorten dan het centrale deel van het duingebied. Deze soortenrijkere gebieden komen overeen met een aantal landschapszones uit de landschapsecologische kartering van Doing (1974). Is het centrale deel van het nationaal park verarmd geraakt, of zijn de randen van het gebied door de een of andere oorzaak juist soortenrijker geworden?

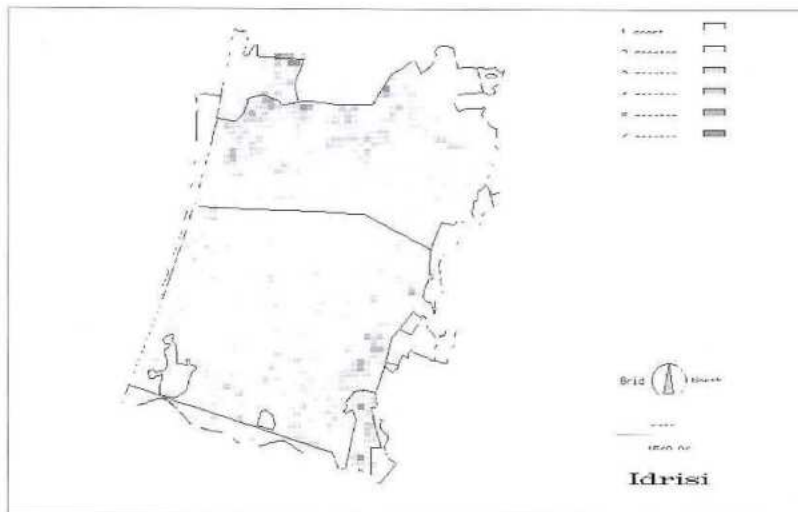
De verspreiding van kleine pimpernel blijkt opvallend sterk overeen te komen met het zogenaamde Fakkелgraslandschap. Het "lege" centrum van het hoefijzervormige verspreidingspatroon van de kleine pimpernel valt samen met het Duindoornlandschap. De huidige ligging van het Duindoornlandschap is een gevolg van grootschalige verstuingen tot in de 18e eeuw. Pas daarna heeft de duindoorn zich op grote schaal kunnen uitbreiden. Ongunstig voor de soortenrijkdom in het Duindoornlandschap is waarschijnlijk dat er nog niet zo veel variatie in bodem is ontstaan. De hoeveelheid humus is nog niet zo groot, en de beschikbaarheid van kalk verschilt van plek tot plek niet zo veel. Daar komt nog bij dat de duindoorns, doordat ze grote klonen van struiken vor-

Henk Doing was een van de grootste kenners van de Nederlandse duinen en heeft een landschapsecologische kartering uitgevoerd in het hele Nederlandse kustgebied. Een uitgebreid artikel over zijn werk en betekenis voor het beheer van de Nederlandse duinen heeft in DUIN 95:2 gestaan. De eenheden die hij heeft onderscheiden zijn gebaseerd op vegetatie, terreinvorm en bodem. In Zuid-Kennemerland onderscheidde hij -in grote lijnen- vier landschapstypen:

1. Het Helmlandschap, een smalle strook met dominantie van Helm, iets breder dan de zeereep.
2. Het Dauwbraamlandschap, de zone achter de zeereep met steile duinen, weinig struweel en dominantie van dauwbraam.
3. Het Duindoornlandschap, een zone met uitgestrekte duindoornvegetaties, vooral goed ontwikkeld in Zuid-Kennemerland. Het komt voor in het centrale deel van het Nationaal park.
4. Het Fakkелgraslandschap, een zone waarin de bodemvorming al wat verder gevorderd is, en waarin naast Fakkелgras ook veel Duinroosjes voor kunnen komen. In het Fakkелgraslandschap is ook veel bos aangeplant. Het komt voor langs de noord-, oost- en zuidrand van het Nationaal park.

Naast deze vier landschapszones onderscheidt Doing nog het Zeedorpenlandschap. Doing beschouwt dit landschapstype als soortenrijke variant van het Helm-, het Dauwbraam of het Fakkелgraslandschap die is ontstaan door langdurige menselijke invloed. Dit type komt voor bij veel "zeedorpen" zoals Zandvoort, Wijk aan Zee en Egmond. Binnen het nationaal park onderscheidt Doing dit landschap alleen in de buurt van IJmuiden in de huidige duinen van Velsen.

Op deze kaart staat de gezamenlijke verspreiding van een aantal duingrasland en duinzooisoorten per vakje van 100 x 100 meter. Het omvat de volgende soorten: aardkastanje, beemdkruid, bevertjes, bitterkruidbremraap, blauwe knoop, geelharte, hondskruid, kleine bevernel, kleine pimpinel, kleine ratelaar, kleine steentijm, klein warkruid, knolbeemdgras, liggende asperge, maanvaren, rond wintergroen, ruige scheefkelk, ruw gierstgras, stijve ogenstroost, voorjaarsganzerik, voorjaarszegge, wondklaver, zandviooltje.

Een orchidee die thuis hoort in de zeedorpenvegetatie is het hondskruid. Zo af en toe wordt deze plant gevonden in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland, maar hij behoort tot de zeer zeldzame verschijningen (foto: Marc Janssen).

men, zelf ook bijdragen aan de eenvormigheid. Langs de randen van het huidige nationaal park, in het Fakkeldraslandschap dus, waren de duinen al eerder gestabiliseerd en heeft de bodem zich al verder kunnen ontwikkelen. Gunstige factoren voor de soortenrijkdom in het Fakkeldraslandschap zijn waarschijnlijk kleinschalige verstuiwing en een zekere menselijke invloed. Door kleinschalige verstuiwing kunnen, naast soorten van oppervlakkige ont-kalking, ook soorten van kalkrijke bodem zich handhaven. Menselijke invloed langs de rand, het kappen van hout, het weiden van vee, militaire activiteiten, het maken van kleine akkertjes, een beetje betreding, wellicht ook het onopzettelijk verspreiden van zaden, kan soms een gunstige invloed hebben op de soortenrijkdom van planten. Wat de menselijke invloed betreft vertoont het Fakkeldraslandschap dus overeenkomsten met het Zeedorpenlandschap. Dit landschapstype komt voor in en rond de kustplaatsen en is ontstaan door menselijk medegebruik van de duinen. Dit landschap is bekend om zijn overvloed aan kleurrijke plantensoorten. Plaatselijk, met name op het militair terrein bij Overveen, komen soorten voor die nog sterker gebonden zijn aan het Zeedorpenlandschap: oorsilene, liggende asperge, bitterkruidbremraap, ruw gierstgras en bevertjes. Of er in het Duindoornlandschap, het centrum van het gebied, ook sprake is van verarming, is moeilijk te zeggen: hiervoor zijn onvoldoende oude gegevens

beschikbaar. Achteruitgang van duingraslandsoorten is vaak een gevolg van verzuiming. De belangrijkste verzuimingssoort, duinriet, komt van nature al zeer veel in het Duindoornlandschap voor. Het Duindoornlandschap heeft ook het sterkst te lijden gehad van de waterwinning. Behalve dat het gebied verdroogd is, is er plaatselijk ook sprake van voedselverrijking (eutrofiëring) omdat er op beperkte schaal infiltratie van rivierwater heeft plaatsgevonden in het Klein-Doornen. Waarschijnlijk zal het Duindoornlandschap zich in de toekomst ook tot een Fakkeldraslandschap kunnen ontwikkelen. Het is daarbij interessant om te volgen of de huidige "voorposten" van kleine pimpinel en duinroosje in het centrum van het nationaal park zich zullen gaan uitbreiden.

Een van de meest algemene verschijningen in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland is het Jacobs kruiskruid. De kleine vuurvinder op de foto daarentegen is veel zeldzamer (foto: Frits van Daalen)

Drs. B. Vreeken is vegetatiekundige en is als projectmedewerker betrokken bij vegetatiekarteringen van de provincie Noord-Holland en de PWN.